

Dreptul la tăcere și la neautoincriminare. *Ratio essendi**

Lect. univ. dr. Voicu PUȘCAȘU **

Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

The present Study aims to analyze the reasons that have stood and still stand behind a highly important criminal procedural safeguard, namely the right to silence and the privilege against self-incrimination, both within the Romanian criminal procedure, with regards to the old Criminal Procedure Code, but, above all, to the new law, with the entry into force on 1st of February 2014 of the new Code of Criminal Procedure, but also in the comparative criminal procedure law. It aims not only to achieve to a short historical analysis from this perspective, but mostly to analyze the contemporary legal norms, both national and of those of comparative law, to verify the extent in which the consistent historical reasons which have conducted to the recognition of this procedural safeguard are still valid today, in order to see what is the modern source that justifies and reinforces the legal strength of the right to silence and the privilege against self-incrimination, both in the Romanian criminal procedure and in the comparative criminal procedure law.

Key words: *the right to silence and the privilege against self-incrimination; ratio essendi; the new and the old Romanian criminal procedure law; comparative criminal procedure law*

Rezumat

Studiul de față își propune să analizeze rațiunile care au impus și impun, în continuare, existența unei garanții procesual-penale de prim rang, și anume dreptul la tăcere și la neautoincriminare, atât în procedura penală română – în

---

* Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/133255, proiect strategic ID 133255 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

** Cercetător postdoctoral în cadrul proiectului „Burse Universitare în România prin Sprijin European pentru Doctoranzi și Post-doctoranzi”, ID 133255; voicu.puscasu@e-uvt.ro

forma vechiului Cod de procedură penală, dar și a noii reglementări incidente odată cu intrarea în vigoare, la data de 1 februarie 2014, a noului Cod de procedură penală, cât și în dreptul comparat. Se încearcă a se realiza nu doar o scurtă analiză istorică, din această perspectivă, dar mai ales a analiza norme juridice contemporane, de drept intern sau comparat, pentru a verifica în ce măsură rațiunile istorice consistente care au impus recunoașterea acestei garanții procesuale mai sunt sau nu de actualitate, pentru a se putea vedea care este izvorul modern care justifică și consolidează forța juridică a acestei garanții procesuale atât la nivelul procedurii penale române, cât și la nivelul dreptului comparat.

Cuvinte-cheie: *dreptul la tăcere și la neautoincriminare; ratio essendi; reglementarea procesual penală română în noul și vechiul Cod de procedură penală; drept procesual penal comparat*

I. Aspecte introductive

Procedura penală română a suferit, odată cu intrarea în vigoare, la data de 1 februarie 2014, a noului Cod de procedură penală¹ și a legii de punere în executare a acestuia², cea mai radicală transformare din ultima jumătate de secol, acest moment istoric reprezentând, cel mai bun prilej de analiză nu doar a instituțiilor nou introduse, cu care se impune o grabnică și profundă familiarizare, acestea fiind, cel mai probabil, primele care vor stârni interesul doctrinarilor noștri, dar și a instituțiilor care, deși existau și în vechea reglementare, au suferit transformări, în principal din dorința de adaptare la exigențele și standardele europene.

Din această secundă categorie face parte și instituția procedurală a dreptului la tăcere și la neautoincriminare, care, nu doar că a fost menținută de legiuitorul noului Cod, dar a și suferit, pe planul reglementării, o extindere a formei și efectelor sale, acoperind o zonă mai vastă și mai profundă din relațiile create în cursul procesului penal, urmându-se, în acest fel, în bună măsură, filosofia contemporană existentă și în alte sisteme de procedură penală, cu privire la această garanție procedurală.

Unul dintre aspectele mai puțin studiate în doctrina noastră contemporană privește tocmai un aspect fundamental al acestei instituții, aspect care ajută la corecta și profundă înțelegere a acesteia – este vorba tocmai despre rațiunile dreptului la tăcere și la neautoincriminare, mai precis elementele care au justificat și justifică în continuarea recunoașterea acestei garanții în procedura penală, fie ea română sau străină.

Prezentul studiu încearcă să aducă puțină lumină asupra acestui domeniu, fără a avea pretenția epuizării, în vreun fel, a acestui subiect care, după cum se va vedea, este

¹ Codul de procedură penală a fost adoptat prin Legea nr. 135/2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 486 din 15 iulie 2010, fiind modificat, ulterior, atât prin legea de punere în aplicare (Legea nr. 255/2013), dar și prin O.U.G. nr. 3/2014.

² Legea nr. 255/2013, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 515 din 14 august 2013.

destul de complex și încă oarecum controversat, deoarece, pe de o parte, justificările aduse acestei garanții procesuale au fost nu doar istoric diferite, ci și în perioada contemporană sunt încă supuse dezbaterii, iar, pe de altă parte, deoarece referiri legislative în acest sens nu există, iar jurisprudența și doctrina internațională sunt împărțite sub acest aspect. Chiar instanțe de prestigiu au indicat mai multe temeieri justificative concomitente sau au revenit asupra temeierilor anterioare, substituindu-le cu unele care păreau a răspunde problemelor de actualitate.

Pentru a realiza acest demers, ne propunem să efectuăm analiza noastră nu printr-o analiză separată a variatelor sisteme naționale de procedură penală care consacră această garanție procedurală, ci printr-un examen comun, atât al acestora, dar și a practicii Curții Europene a Drepturilor Omului.

II. Scurte considerații de drept intern

Înainte de a trece la analiza propusă, de drept comparat și a practicii Instanței Europene, se impune o scurtă oprire asupra procedurii noastre penale, pentru a verifica dacă există elemente normative care să ne ajute a clarifica obiectul analizei noastre.

Multă vreme, procedura penală română nu a conținut niciun fel de reglementare a dreptului la tăcere și la neautoincriminare, lipsind, deci, orice tradiție istorică a acestei garanții procedurale în sistemul de drept intern, construit pe un model procesual de tip inchizitorial, în care suspectul sau acuzatul vorbea cu organele judiciare.

Abia relativ recent, această instituție a pătruns și în dreptul intern, sub forma unui veritabil transplant legal³, odată cu adoptarea Legii nr. 281/2003⁴, de modificare a – de acum vechiului – Cod de procedură penală, prin acest act normativ fiind introduse mai multe articole, vizând fie procedura generală de ascultare a învinuitului și inculpatului⁵, fie problematica relaționării organului de urmărire penală cu învinuitul sau inculpatul, cu ocazia luării unei măsuri preventive⁶.

---

³ D. Ionescu, Procedura avertismentului. Consecințe în materia validității declarațiilor acuzatului în procesul penal, în Revista „Caiete de drept penal” nr. 2/2006, p. 14.

⁴ Legea nr. 281/2003 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 468 din 1 iulie 2003. Cu alte cuvinte, au trebuit aproape 10 ani de la ratificarea Convenției europene a drepturilor omului și libertăților fundamentale, pentru ca legislatorul român a înțeles să consacre această garanție fundamentală pentru orice procedură penală modernă.

⁵ Este vorba despre art. 70 alin. (2) VCPP, normă care dispunea: „Învinuitului sau inculpatului i se aduc la cunoștință (...) dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i-se totodată atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa”.

⁶ Este vorba despre art. 143 alin. (3) din același Cod, articol care reglementa condițiile reținerii și care dispunea: „Procurorul sau organul de cercetare penală va aduce la cunoștința învinuitului sau inculpatului că (...) are dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i-se atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa.”

Ulterior, legiuitorul a intervenit cu o nouă modificare asupra vechiului Cod de procedură penală, introducând o normă și în materia cercetării judecătorești, pentru a asigura respectarea acestei garanții procedurale și la acea fază procesuală⁷.

Legiuitorul noului Cod de procedură penală a acordat o și mai mare atenție normativă dreptului la tăcere și la neautoincriminare. Astfel, în ceea ce îl privește pe primul, se poate constata cu ușurință o amplificare a normelor care sunt menite a asigura protejarea acestuia, în diferite momente procesuale, existând și un text normativ inserat în categoria principiilor generale de procedură penală, mai exact al dreptului la apărare, art. 10 alin. (4), impunând obligația de a avertiza suspectul sau inculpatul cu privire la existența acestei garanții procesuale: „Înainte de a fi ascultați, suspectului și inculpatului trebuie să li se pună în vedere că au dreptul de a nu face nicio declarație.”

Acest text normativ este completat cu altele, existente în secțiunile privitoare la drepturile procesuale ale suspectului și inculpatului⁸, la măsura preventivă a reținerii⁹, la procedura de arestare preventivă a inculpatului din fața judecătorului de drepturi și libertăți, cameră preliminară și judecată¹⁰ și la procedura de judecată – momentul procesual al explicațiilor preliminare făcute inculpatului¹¹.

De asemenea, merită subliniat faptul că Noul cod de procedură penală introduce – ca o noutate procedurală – un articol-cadru în materia dreptului la neautoincriminare al martorului – art. 118 – care dispune: „Declarația de martor dată de o persoană care, în aceeași cauză, anterior declarației a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa. Organele judiciare au obligația să menționeze, cu ocazia consemnării declarației, calitatea procesuală anterioară.”

---

⁷ Mai exact, este vorba despre modificarea operată prin Legea nr. 356/2006, asupra art. 322 VCPP, care dispunea: „Președintele...explică inculpatului în ce constă învinuirea ce i se aduce. Totodată, înștiințează pe inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa (...).”

⁸ A se vedea art. 83 lit. a) din noul Cod (la care trimite și art. 78 C. pr. pen.) care dispune că: „În cursul procesului penal, inculpatul are următoarele drepturi: a) dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa.”

⁹ Art. 209 alin. (6) C. pr. pen. dispune: „Înainte de audiere, organul de cercetare penală ori procurorul este obligat să aducă la cunoștința suspectului sau inculpatului că are dreptul de a fi asistat de un avocat ales ori numit din oficiu și dreptul de a nu face nicio declarație, cu excepția furnizării de informații referitoare la identitatea sa, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa.”

¹⁰ A se vedea art. 225 alin. (8) din noul Cod [la care face trimitere și art. 238 alin. (1) din Cod], care prevede: „Înainte de a proceda la ascultarea inculpatului, judecătorul de drepturi și libertăți îi aduce la cunoștință infracțiunea de care este acuzat și dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa.”

¹¹ Art. 374 alin. (2) al noului Cod prevede: „Președintele explică inculpatului în ce constă învinuirea ce i se aduce, îl înștiințează pe inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa, precum și cu privire la dreptul de a pune întrebări coinculpților, persoanei vătămate, celorlalte părți, martorilor, experților și de a da explicații în tot cursul cercetării judecătorești, când socotește că este necesar.”

În ciuda evoluției normative care nu poate fi negată, noua reglementare nu aduce în niciun fel lumină asupra subiectului care ne interesează, legiuitorul neoferind nicio explicație a rațiunii pentru care dreptul la tăcere și la neautoincriminare beneficiază de atâtea texte normative în toate etapele și fazele procesului.

Prin urmare, ținând cont și de faptul că instituția juridică ce ne interesează a pătruns în dreptul intern ca un transplant normativ, pentru a putea efectua analiza noastră, este nevoie să mergem la originile acestei garanții procesuale, respectiv în sistemul de *common law*, pentru a căuta acolo motivele fundamentale care au justificat apariția, menținerea și expansiunea acestei instituții procesuale.

III. Teoriile rațiunilor dreptului la tăcere și la neautoincriminare și critica lor

Să analizăm, succint, acele elemente care au fost considerate justificări ale existenței dreptului la tăcere și la neautoincriminare.

Înainte de a ne concentra atenția înspre sistemul de *common law* anglo-saxon, merită să menționăm poziția Curții Europene a Drepturilor Omului, care reflectă cu autoritate viziunea europeană asupra acestei instituții.

Instanța Europeană a Drepturilor Omului vede o dublă rațiune a dreptului la tăcere și la neautoincriminare: pe de o parte, este vorba despre protecția suspectului sau acuzatului împotriva abuzului de putere al autorităților judiciare care, în lipsa acestei garanții, s-ar putea considera îndreptățite la obținerea de probe autoincriminatoare, iar, pe de altă parte, ar fi în joc însăși justa soluționare a cauzelor, prin evitarea posibilelor erori judiciare care ar apărea ca urmare a constrângerii suspectului sau acuzatului de a se autoincrimina¹².

Au existat mai multe cauze, de primă importanță, în care Curtea s-a pronunțat asupra acestei probleme de o manieră tranșantă, în sensul celor menționate: „*Punându-l pe acuzat la adăpost de o coerciție abuzivă din partea autorităților, aceste imunități concură la evitarea erorilor judiciare și la garantarea rezultatului dorit de art. 6*”¹³.

În această viziune asupra rațiunilor instituției în cauză, un suspect ori acuzat care are dreptul de a păstra tăcerea și de a nu colabora cu organele judiciare, pe de o parte va fi protejat de exercitarea abuzivă a autorității cu care acestea sunt investite – această garanție funcționând ca o încorsetare a puterii represive a statului – iar, pe de altă parte, va vedea constrânse acele organe la a căuta probele de care au nevoie pentru lămurirea

---

¹² C. Bârsan, *Convenția europeană a drepturilor omului Comentariu pe articole*, vol. I, *Drepturi și libertăți*, Ed. All. Beck, București, 2005, p. 527.

¹³ *J.B. c. Elveției*, hotărâre a Curții din 3 mai 2001, p. 17; *Allan c. Marii Britanii*, hotărâre a Curții din 5 noiembrie 2002, *Saunders c. Marii Britanii*, hotărâre a Curții din 17 decembrie 1996, par. 68, *John Murray c. Marii Britanii*, hotărâre a Curții din 8 februarie 1996, par. 45.

cauzei din alte surse, ceea ce sporește în mod cert gradul de fiabilitate al lor și, implicit, calitatea finală a actului de justiție¹⁴.

Inclusiv în doctrină¹⁵ s-a arătat că, întrucât persoanele cele mai predispuse la mărturisiri inexacte sunt cele care, prin trăsăturile lor specifice sunt vulnerabile la abuzurile polițienesti, o diminuare a importanței atribuite declarațiilor suspectului sau acuzatului, ori consolidarea garanțiilor care să asigure libera opțiune și voință a acestei persoane sunt deosebit de importante.

În bogata sa jurisprudență, Curtea Supremă a SUA a avut și ea ocazia să se pronunțe asupra acestui subiect, în repetate rânduri, putându-se vorbi nu numai despre o bogată jurisprudență, dar, mai important, despre o semnificativă evoluție a modului de a privi temeiurile care stau la baza acestei garanții procesuale.

Ab initio, trebuie spus faptul că, în jurisprudența sa, și instanța americană a reținut, ca temeiuri, cele două deja menționate mai sus, dar, foarte important, a adăugat un al treilea, care privește dreptul persoanei umane la autodeterminare, aceasta fiind văzută ca o ființă autonomă și înzestrată cu voință liberă, care trebuie să beneficieze de protecția sferei sale private celei mai intime, considerându-se că organelor statului nu trebuie să li se permită accesul în spațiul intim al gândurilor unei persoane. Mai important, prezumția de nevinovăție a fost și ea menționată ca rațiune a acestui drept.

Aceste idei au fost sugestiv exprimate de judecătorul Goldberg în cauza *Murphy c. Waterfront Commission*¹⁶: „Privilegiul împotriva propriei incriminări ... reflectă multe dintre valorile noastre fundamentale și cele mai nobile aspirații: reticența noastră de a supune pe cei suspectați de o infracțiune trilemei crude a autoincriminării, sperjurului sau sfidării (curții – paranteza noastră – V.P.); preferința noastră pentru un sistem acuzatorial decât pentru unul inchiuzitorial; teama noastră că declarațiile autoincriminatoare vor fi smulse prin tratamente inumane și abuzuri; ... respectul nostru pentru inviolabilitatea persoanei umane și pentru dreptul fiecărui individ „la o enclavă privată unde poate să ducă o viață privată”; neîncrederea noastră în declarațiile autoacuzatoare; și concepția noastră că privilegiul, deși uneori „un adăpost pentru cei vinovați” este adesea „o protecție a celor nevinovați”¹⁷.

De o manieră similară s-a exprimat și judecătorul Warren în cauza *Blackburn c. Alabama*¹⁸: „Oricât de important ar fi ca persoanele care au comis infracțiuni să fie condamnate, există rațiuni care transcend chestiunea vinovăției sau a nevinovăției. Astfel, în cauzele ce implică mărturisiri involuntare, această Curte accentuează concepția

---

¹⁴ Pentru aceleași argumente, F.E. Inbau, *Should We Abolish the Privilege Against Self-Incrimination*, în Revista *The Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 89, nr. 4/1999, p. 1387.

¹⁵ A. Perina, *I Confess, Why Would an Innocent Person Confess to Guilt?*, în Revista *Psychology Today*, martie-aprilie 2003, p. 11.

¹⁶ *Murphy c. Waterfront Commission of New York Harbor*, 378 U.S. 52, hotărâre a Curții Supreme din 15 iunie 1964.

¹⁷ Și în doctrina și *common law*-ul american a fost exprimată opinia că prioritar ar trebui să fie principiul aflării adevărului, opinie care a rămas însă minoritară. A se vedea J.R. Acker, D.C. Brody, *Criminal Procedure, A Contemporary Perspective*, Ed. Jones and Bartlett, Sudbury, 2004, p. 219.

¹⁸ *Blackburn c. Alabama*, 361 U.S. 199, hotărâre din 11 ianuarie 1960.

puternic susținută a societății noastre că valori umane importante sunt sacrificate când un organ guvernamental, în intenția de a obține o condamnare, smulge o mărturisire de la un acuzat împotriva voinței sale. Această insistență de a pune în sarcina autorităților obligația de a dovedi vinovăția prin mijloace altele decât inchiziția, a fost născută din abuzurile istorice care ne sunt destul de familiare”.

Aceeași idee ca pilon al dreptului la tăcere și neautoincriminare a fost susținută și de judecătorul Goldberg în cauza *Escobedo c. Illinois*¹⁹, în care a tranșat și distincția fundamentală dintre sistemele de tradiție inchizitorială și cele de *common law*: „Am învățat lecția istoriei, vechi și moderne, că un sistem de justiție penală care ajunge să depindă de voința de „a mărturisi”, pe termen lung este mai puțin fiabil și mai deschis abuzurilor, decât un sistem care se bazează pe probe extrinseci, obținute în mod independent printr-o investigație abilă.

În același sens, s-a mai afirmat faptul că existența dreptului la tăcere și la neautoincriminare s-ar justifica prin necesitatea ordonării conduitei organelor oficiale de anchetă. Afirmatia de esență a acestei teze este aceea că organele statale care procedează la obținerea abuzivă a probelor de la suspect sau acuzat și, astfel, încalcă legea, generează consecințe chiar mai grave decât acelea care rezultă din eventuala săvârșire a unei infracțiuni de către cel în cauză, aceasta întrucât, procedând astfel, organele respective decredibilizează întreg sistemul de justiție.

În cauza *Watts c. Indiana*²⁰, judecătorul Frankfurter formula următoarele considerații cu privire la modul în care trebuie soluționat conflictul dintre combaterea criminalității în mod eficace și protejarea drepturilor acuzatului: „Suntem foarte conștienți de problemele care provoacă teamă statelor cu privire la incidența criminalității. Dar istoria dreptului penal dovedește de o manieră covârșitoare că metodele brutale de aplicare a legii sunt în mod esențial sortite eșecului (din cauza viciilor interne – paranteza noastră – V.P.), indiferent care este efectul lor într-un caz anume. Legea triumfă atunci când impulsurile firești provocate de o infracțiune șocantă cedează în fața garanțiilor pe care civilizația noastră le-a dezvoltat de-a lungul timpului pentru o administrare a justiției penale în același timp rațională și efectivă”.

O perioadă semnificativă de timp, aceasta a fost prezentată ca principala rațiune de a fi a dreptului la tăcere și la neautoincriminare, în sistemul de *common law* american, care a renunțat progresiv la temeiul lipsei de fiabilitate. Această trecere a devenit vizibilă încă din cauza *Spano c. New York*²¹, în care judecătorul Warren afirma următoarele: „Oroarea societății cu privire la folosirea mărturisirilor involuntare nu se sprijină numai pe inerenta lor lipsă de credibilitate. Ea se sprijină de asemenea pe sentimentul adânc înrădăcinat că poliția trebuie să respecte legea atunci când o aplică; că, în cele din urmă, viața și libertatea pot la fel de mult să fie puse în pericol prin metodele ilegale utilizate pentru condamnarea acelorora considerați a fi infractori, ca și de infractorii însuși.

¹⁹ *Escobedo c. Illinois*, 378 U.S. 478, hotărâre din 22 iunie 1964.

²⁰ *Watts c. Indiana*, 338 U.S. 49, hotărâre din 27 iunie 1949.

²¹ *Spano c. New York*, 360 U.S. 315, hotărâre a Curții Supreme a SUA din 22 iunie 1959.

Desigur, această viziune, care țintește eliminarea abuzului și ordonarea conduitei organelor statale cu competențe în sfera dreptului penal, nu este la adăpost de critici; critica principală care se poate aduce opticii că dreptul la tăcere și la neautoincriminare are rațiunea de a proteja pe suspect sau acuzat de eventualele abuzuri la care ar putea cădea victimă, din partea organelor statale, constă în aceea că acest obiectiv poate fi și chiar este atins, mult mai sigur și mai ferm, prin intermediul altor instrumente juridice care au un impact mult mai semnificativ. Mai exact, este vorba despre mijloace de drept penal – incriminarea unor fapte precum cercetarea abuzivă (art. 280 C. pen.²²), supunerea la rele tratamente (art. 281 C. pen.²³) sau tortura (art. 282 C. pen.²⁴) ș.a.m.d. – sau despre instituții de procedură penală, cum este textul art. 101 C. pr. pen., care impune obținerea de probe doar prin mijloace loiale și interzice utilizarea de violențe, amenințări sau alte mijloace de constrângere²⁵.

---

²² Potrivit art. 280 C. pen.: „(1) Întrebuințarea de promisiuni, amenințări sau violențe împotriva unei persoane urmărite sau judecate într-o cauză penală, de către un organ de cercetare penală, un procuror sau un judecător, pentru a o determina să dea ori să nu dea declarații, să dea declarații mincinoase ori să își retragă declarațiile, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează producerea, falsificarea ori ticluirea de probe nereale de către un organ de cercetare penală, un procuror sau un judecător.”

²³ Art. 281 C. pen. dispune: „(1) Supunerea unei persoane la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative în alt mod decât cel prevăzut de dispozițiile legale se pedepsește cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

(2) Supunerea la tratamente degradante ori inumane a unei persoane aflate în stare de reținere, deținere ori în executarea unei măsuri de siguranță sau educative, privative de libertate, se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.”

²⁴ Conform art. 282 C. pen.: „(1) Fapta funcționarului public care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității de stat sau a altei persoane care acționează la instigarea sau cu consimțământul expres ori tacit al acestuia de a provoca unei persoane puternice suferințe fizice ori psihice:

- a) în scopul obținerii de la această persoană sau de la o terță persoană informații sau declarații;
- b) în scopul pedepsirii ei pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis;
- c) în scopul de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane;
- d) pe un motiv bazat pe orice formă de discriminare, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(2) Dacă fapta prevăzută în alin. (1) a avut ca urmare o vătămare corporală, pedeapsa este închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(3) Tortura ce a avut ca urmare moartea victimei se pedepsește cu închisoarea de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(4) Tentativa la infracțiunea prevăzută în alin. (1) se pedepsește.

(5) Nicio împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, fie că este vorba de stare de război sau de amenințări cu războiul, de instabilitate politică internă sau de orice altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura. De asemenea, nu poate fi invocat ordinul superiorului ori al unei autorități publice.

(6) Nu constituie tortură durerea sau suferințele ce rezultă exclusiv din sancțiuni legale și care sunt inerente acestor sancțiuni sau sunt ocazionate de ele”.

²⁵ A nu se înțelege din aceasta că aceste texte se suprapun întocmai. În doctrina noastră a fost făcută o foarte pertinentă observație, în sensul de a utiliza, pentru situațiile de încălcare a dreptului la tăcere și la neautoincriminare ca urmare a comportamentelor abuzive ale organelor statale, textul art. 68 C. pr. pen., și nu

Mai mult, această teză nu poate constitui un veritabil temei al dreptului la tăcere și la neautoincriminare în procedura penală continentală, inclusiv română. Trebuie să avem în vedere, la acest punct, diferența sensibilă între funcționarea sistemului de *common law* și cea a dreptului continental, inclusiv a celui român. Fără îndoială, sistemul de *common law* permite instanțelor un rol normativ creator; analizând cazuistic conduita organelor cu funcție acuzatorie, aceste instanțe pot, prin soluțiile pronunțate, să traseze reguli de comportament pentru viitor în sarcina acestora. Prin urmare, se poate înțelege de ce, folosind textul care consacră dreptul la tăcere și neautoincriminare, care beneficiază de o formulare largă, aceste instanțe și-au asumat rolul de a controla și de a norma conduita organelor menționate. Doar că o asemenea practică a instanțelor continentale, deși, poate dezirabilă, este nepermisă²⁶.

Pe de altă parte, însă, este la fel de discutabil dacă dreptul la tăcere și la neautoincriminare a fost instituit pentru a elimina erorile judiciare și a reuși o mai bună suprapunere între adevărul judiciar și cel real, în vederea justei soluționări a cauzelor.

Sușținătorii acestei opinii – care a beneficiat, istoric, de o mult mai mare influență (de câteva secole) – pornesc de la ideea că, în lipsa acestei garanții procedurale, suspectul sau acuzatul ar putea să facă declarații auto-acuzatoare nereale și care, finalmente, vor pecetlui soarta procesului penal, afectând aflarea adevărului și conducând la o soluție netemeinică.

Din acest motiv, tradiția sistemului de *common-law* a fost constantă în sensul că declarațiile obținute prin tortură sau alte asemenea metode de investigare nu puteau fi acceptate de către instanțe, în parte ca o reacție la asemenea practici, dar mai ales din cauza lipsei de fiabilitate a probelor rezultate, această regulă fiind stabilită jurisprudențial, fără a avea acoperire în vreo prevedere normativă²⁷, dar născută din realitatea istorică a faptului că, inițial, doar în fața instanței acuzatul nu putea fi obligat să dea declarație, sub jurământ, împotriva sa, câtă vreme, în faza anterioară, el nu mai avea nicio asemenea protecție, fiind lipsit de avocat și nevoit să vorbească pentru a se apăra, altfel riscând ca tăcerea sa din această fază să fie avută în vedere împotriva sa, în cursul judecății – aceste aspecte istorice fiind cele care au impus instanțelor sporirea atenției la gradul de fiabilitate a declarațiilor obținute ante-procesual.

Această stare de fapt, în care instanțele evaluau admisibilitatea unei declarații auto-acuzatoare pe baza fiabilității sale rezultată din împrejurările în care a fost obținută (verificându-se, în principal, caracterul liber și neviciat al voinței acuzatului) s-a menținut până după mijlocul secolului XX, când Curtea Supremă și-a schimbat optica, prin mai multe decizii, cea mai notabilă fiind, *Miranda c. Arizona*.

Considerăm însă că, mai degrabă, creșterea calității actului de justiție și asigurarea temeiniciei soluției dispuse în cauză, prin evitarea erorilor judiciare produse de

---

textele de incriminare sus-menționate, menite a realiza obiectivul art. 68 – voluntaritatea declarației sau a probei – și având un conținut mai restrictiv, fiind deci inapte a răspunde cu adevărat provocărilor pe care procedura penală le poate genera. A se vedea D. Ionescu, *op. cit.*, p. 49.

²⁶ V. Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 203.

²⁷ J.B. Taylor, *Right to Counsel and Privilege Against Self-incrimination*, Abc-Clio, Santa Barbara, California, 2004, p. 37.

recunoașteri obținute în mod nelegal sau neloial, nu este decât o consecință a instituirii unui asemenea drept, și nicidecum rațiunea sa de a fi. Este important, așadar, a nu confunda efectul scontat cu cauza însăși, transformând-ul în pilonul care susține edificiul acestei garanții procedurale.

Faptul că suspectul sau acuzatul are posibilitatea de a păstra tăcerea, obligând, astfel, organele statale să caute laborios alte probe, adeseori obiective, pentru aflarea adevărului, nu înseamnă și că dreptul la tăcere și la neautoincriminare se bucură de o asemenea recunoaștere internațională din acest motiv, pentru ca, și de această dată, la acest deziderat se poate ajunge, relativ ușor, prin alte norme care țin fie de dreptul penal – un exemplu în acest fel ar fi incriminarea, ca infracțiune, a repressiunii nedrepte (art. 283 C. pen.²⁸) – fie de procedura penală – unde, pe lângă modul de reglementare a materiei probelor (de exemplu, norma potrivit căreia simpla declarație de recunoaștere a inculpatului nu poate fi suficientă pentru condamnarea sa, trebuind coroborată cu alte probe, extrinseci ori norma care permite judecătorului o liberă apreciere a probelor), un rol deosebit de important îl are chiar instituția excluderii probelor obținute nelegal sau neloial (de exemplu, promisiuni, îndemnuri, mijloace de afectare a capacității persoanei de a-și aminti sau relata conștient și voluntar faptele ș.a. – a se vedea art. 101-102 C. pr. pen.).

Mai mult, merită spus și faptul că acest temei nici nu poate justifica protejarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare în acele situații în care declarația autoincriminatorie este obținută în mod nelegal sau mai ales neloial, dar nu este contrară adevărului faptic (ex. când organele statale, care nu au probe certe de vinovăție a unui suspect, dar au mai multe indicii în acest sens, îl induc pe acesta în eroare, spunându-i că au obținut, deja, declarația de recunoaștere a concubinei și familiei sale, fapt ce îl determină pe suspect să renunțe la tăcere și să recunoască fapta, pentru a afla, ulterior, că persoanele în cauză nu dăduseră acele declarații împotriva sa). Este evident că, în cauză, dreptul la tăcere al suspectului, în teoria în care ar fi întemeiat pe riscul erorii judiciare, nu poate fi considerat încălcat, pentru că, în acest fel, doar s-a reușit aflarea adevărului în cauză, chiar dacă prin mijloace neloiale.

De altfel, exact din acest motiv – anume al faptului că situațiile care ridicau probleme din perspectiva dreptului la tăcere și la neautoincriminare deveneau tot mai problematice și discutabile (de la tortură până la inducere în eroare sau folosirea unor „jocuri psihologice”, ca instrumente de interogare, lucrurile au evoluat relativ rapid), nemai-punând neapărat problema fiabilității declarației obținute, cât mai mult pe aceea a conduitei abuzive a organelor statale – practica Curții Supreme americane s-a reorientat de la teoria protejării fiabilității actului de justiție la cea a eliminării abuzului din partea organelor statale, deja analizată mai sus, cu criticile aferente.

---

²⁸ Acest articol dispune: „(1) Fapta de a pune în mișcare acțiunea penală, de a lua o măsură preventivă neprivativă de libertate ori de a trimite în judecată o persoană, știind că este nevinovată, se pedepsește cu închisoarea de la 3 luni la 3 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

(2) Reținerea sau arestarea ori condamnarea unei persoane, știind că este nevinovată, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică”.

Față de cele menționate, rămâne să analizăm și ultimul temei al dreptului la tăcere și la neautoincriminare, respectiv cel vizând dreptul persoanei umane, fiindă autonomă și înzestrată cu voință liberă, la autodeterminare.

Considerăm că acesta este adevăratul temei care justifică existența acestei garanții procesuale, atât în sistemul de *common-law* american, cât și în procedura noastră penală.

Ca să argumentăm această susținere, trebuie să explicăm, pe scurt, în ce a constat efectul principal al cauzei *Miranda c. Arizona*²⁹. Până la pronunțarea acestei decizii, instanța supremă americană făcuse o verificare a caracterului liber și voluntar al declarațiilor auto-incriminatorii, verificare bazată pe analiza tuturor împrejurărilor cauzei, pentru a concluziona, mai apoi, dacă acea probă trebuia exclusă din ansamblul probator al cauzei sau dacă, dimpotrivă, ea putea fi reținută ca validă, în susținerea soluției de condamnare dispuse.

În analiza pe care o făcea, Curtea era atentă la o serie de factori, care nu pot fi redați limitativ, dar, din care putem exemplifica următorii: condițiile detenției (de exemplu, privarea de odihnă, hrană sau apă a suspectului arestat), comportamentul organelor statale (folosirea de amenințări, îndemnuri sau induceri în eroare a suspectilor, pentru a se auto-incrimina), trăsăturile individuale ale suspectului (de exemplu, au fost considerați vulnerabili cei cu discernământ diminuat, cu grad de școlarizare redus, cu afecțiuni psihice etc.).

Toate acestea, însă, s-au schimbat odată cu decizia *Miranda*, Curtea Supremă constatând că nu se mai putea pune problema unor declarații involuntare, în sensul doctrinei tradiționale, ajungând, astfel, să reconsidere fundamental modul în care evalua validitatea declarațiilor auto-incriminatorii, condiția fundamentală fiind aceea de a avertiza suspectul, anterior oricărei interogări, cu privire la drepturile sale la avocat și la păstrarea tăcerii, statul având sarcina de a proba că orice renunțare la aceste drepturi s-a făcut în mod conștient și liber – în cazul neîndeplinirii acestor două condiții cumulative, orice declarație a suspectului sau acuzatului, fie că era sau nu auto-incriminatorie, nu putea fi folosită în procesul penal.

Schimbarea de optică a Curții pornea de la ideea că atmosfera, modul și mediul de interogare specific stării de privare de libertate, cu restrângerea posibilității de comunicare cu exteriorul, sunt gândite tocmai pentru a subjugă suspectul voinței anchetatorului său, fiind, așadar, în sine intimidante și având ca rezultat subminarea privilegiului la neautoincriminare. În acest context, Curtea a adoptat o poziție tranșantă, arătând că „dacă nu se iau măsuri de prevenire adecvate, pentru a elimina sentimentul de constrângere inerent atmosferei custodiale, nicio declarație obținută de la inculpat nu poate fi considerată cu adevărat ca fiind rezultatul propriei sale voințe”.

Aceste măsuri de prevenție vizau tocmai avertizarea suspectului cu privire la drepturile sale și obligația corelativă acestor drepturi, pe care o aveau organele statale, de a opri orice interogare atunci când suspectul dorește să își exercite dreptul la tăcere sau la avocat.

²⁹ *Miranda c. Arizona*, 384 U.S. 436, hotărâre a Curții Supreme a SUA din 13 iunie 1966.

Prin urmare, atenția se muta de la condițiile luării declarației, la tratarea suspectului ca o persoană liberă, cu autonomie de voință, organele statale având obligația respectării manifestării de voință a acestuia, raportul dintre suspect și organele statale devenind, în acest fel, mult mai echilibrat.

Astfel, Curtea Supremă arăta în această decizie că: „*privilegiul împotriva autoincrimării, care a avut din punct de vedere istoric o dezvoltare îndelungată și continuă, este pilonul principal al sistemului nostru acuzatorial și garantează individului dreptul de a păstra tăcerea până când alege să vorbească în exercițiul netulburat al propriei sale voințe libere, în timpul unei perioade custodiale, ca și în instanță sau în cursul altor investigații oficiale.*”

Mai important, Curtea a făcut o scurtă, dar pertinentă analiză istorică a rațiunilor care au impus existența acestei garanții procesuale, subliniind tocmai elementele care țin de protejarea demnității ființei umane: „*Uităm câteodată cât timp ne-a luat pentru a consfinți dreptul la neautoincrimare, izvoarele din care provine și feroarea cu care acesta a fost apărât... Putem vedea dezvoltarea istorică a acestui drept ca un efort de căutare al adevăratului sens al exercitării puterii statale asupra cetățeanului. Cum un principiu nobil adesea își depășește originile,*” *privilegiul a ajuns, pe drept cuvânt, să fie recunoscut parțial ca un drept individual substanțial, „un drept la o enclavă privată unde o persoană poate duce o viață privată”. Acest drept este pecetea democrației noastre. Am arătat recent că dreptul la neautoincrimare – fundamentul esențial al sistemului nostru adversarial – este întemeiat pe o serie de valori. Toate aceste politici duc la o singură idee dominantă: fundamentul constituțional care stă la baza dreptului este respectul pe care un guvern – federal sau statal – trebuie să îl acorde demnității și integrității cetățenilor lui. Pentru a menține „un echilibru echitabil stat-individ”, pentru a-i cere guvernului „să ducă toată povara”, pentru a respecta inviolabilitatea personalității umane, sistemul nostru acuzatorial de justiție penală cere ca guvernul care caută pedepsirea unui individ să producă probele împotriva acestuia, prin eforturile sale independente decât prin instrumentul crud și simplu al extragerii lor forțate din gura persoanei în cauză. Cu alte cuvinte, dreptul este realizat numai atunci când persoanei îi este garantată posibilitatea de „a păstra tăcerea, cu excepția cazului în care alege să vorbească, în exercițiul netulburat al propriei sale voințe”.*

Din acest citat putem înțelege și un alt aspect deosebit de important, ca efect al hotărârii Miranda: nu ne aflăm atât de mult cum ar părea în fața unei schimbări radicale de optică a Curții Supreme, cât mai mult în fața unei reconsiderări a temeiurilor avute anterior în vedere ca fundament al dreptului la tăcere și neautoincrimare. Curtea arată foarte clar nu atât că dorește să substituie un temei cu un altul, ci că merge mai departe decât a făcut-o până atunci, găsind elementul comun al aspectelor prezentate, anterior, ca fundament al acestei garanții procesuale.

În definitiv, are perfectă logică trecerea de la excluderea unor probe obținute prin tortură sau alte asemenea mijloace, capabile de a genera probe nefiabile, la excluderea unor probe pentru comportamentul neadecvat al organelor statale, care au abuzat de atribuțiile lor, încălcând legea, chiar dacă probele nu mai păreau a fi evident nefiabile, spre scopul ultim, anume protejarea demnității umane însăși și a vieții private a

persoanei umane, văzută în structura sa complexă, de titulară a unor drepturi și libertăți fundamentale, care îi definesc condiția.

Desigur, trebuie să subliniem faptul că toate cele deja menționate sunt perfect aplicabile și sistemului de drept românesc. Astfel, chiar dacă legiuitorul, preluând această instituție sub forma unui transplant legal, nu a prevăzut niciun fel de normă care să elucideze aspectul supus cercetării noastre, totuși, concluzia pe care o înaintăm este susținută chiar de elemente normative, care vin, alături de cele de mai sus, să arunce lumină totală asupra acestui subiect.

Astfel, trebuie să remarcăm faptul că există mai multe norme, deja menționate, care toate sunt expresia aceleiași viziuni asupra acestei garanții procedurale, instituind obligarea organelor judiciare, în varii stadii ale procesului penal (înainte de prima ascultare, înainte de luarea măsurilor preventive a reținerii sau în fața judecătorului de drepturi și libertăți, în fața instanței), de a avertiza suspectul ori inculpatul cu privire la dreptul la tăcere. Încălcarea acestei obligații trebuie considerată a genera o formă de nulitate relativă, în condițiile art. 282 alin. (1) C. pr. pen. (aducându-se o vătămare drepturilor suspectului sau inculpatului care nu poate fi înlăturată altfel), nulitate care, privind actul prin care a fost administrată proba, atrage excluderea probei astfel obținută, conform art. 102 alin. (2) C. pr. pen.

Prin urmare, și legiuitorul român a înțeles să pună accentul pe faza prealabilă ascultării suspectului sau inculpatului, instituind procedura preliminară a avertismentului, probele auto-incriminatorii obținute urmând a fi verificate, sub aspectul legalității lor, din această perspectivă, fără a se putea efectua un examen al fiabilității probei, raportat la condițiile în care aceasta a fost obținută, independent de analiza, prioritară și decisivă a existenței unei renunțări libere și conștiente, din partea suspectului sau acuzatului, la drepturile sale cu privire la care a fost avertizat în mod prealabil.

De asemenea, apreciem faptul că organele judiciare pot răspunde – inclusiv penal – pentru abuzul comis în obținerea respectivei declarații nu poate însemna, în niciun fel, că temeiul existenței acestei garanții procesuale, în dreptul nostru, ar viza reducerea sau eliminarea abuzurilor acestor organe, față de toate argumentele deja prezentate mai sus, abuzul urmând a fi sancționat penal, prin răspunderea penală a acelor persoane care se fac vinovate de asemenea fapte, sau procedural, prin excluderea probelor astfel obținute, dar este absurd a considera că rațiunea legiuitorului ar fi fost de a reglementa această garanție și în dreptul nostru, ca expresie a necesității eliminării sau reducerii abuzurilor comise și pentru simplul fapt că, dacă ar fi fost așa, atunci necesitatea recunoașterii acestui drept s-ar fi simțit mult mai pregnant în primii ani ai democrației, ca expresie la abuzurile înfiorătoare comise în perioada comunistă, și nicidecum la 25 ani de la momentul Revoluției din 1989.

IV. Concluzii

Încercând să concluzionăm asupra celor de mai sus, putem afirma că misiunea identificării adevăratelor rațiuni care justifică existența dreptului la tăcere și la neautoincrimare nu este deloc una ușoară, pentru că, pe de o parte, lipsesc elemen-

tele clare, de ordin normativ care să clarifice această problemă, iar, pe de alta, deoarece singurele surse relevante asupra acestui subiect au suferit, la rândul lor, și ele, o fluctuație semnificativă, de-a lungul timpului, prezentând elemente substanțial diferite ca temei al acestei garanții procedurale.

Doar o atentă analiză a argumentelor expuse, de-a lungul timpului, poate reliefa faptul că, în sistemele de drept care au recunoscut existența acestei garanții, vreme de secole, ne aflăm în fața unei evoluții, nicidecum a unor contradicții, cu privire la temeiurile care susțin această garanție procedurală – or această evoluție a urmat, cum era și firesc, linia expansivă a problematicii drepturilor omului, inclusiv de natură procesuală, în secolele XIX și, mai ales, XX.

Faptul că legiuitorul român nu oferă expres argumentele pentru care a înțeles să recunoască, și în dreptul nostru intern, garanția dreptului la tăcere și la neautoincrimare – acestea putând, fi, însă, deduse din obligațiile internaționale asumate de Statul Român, ca parte la Convenția europeană a drepturilor omului – nu înseamnă, însă, că acestea nu pot fi identificate printr-o corectă analiză a sistemelor de drept procesual penal care au născut și dezvoltat această instituție și care au constituit sursa de inspirație a legiuitorului român.

Putem ajunge, astfel, să afirmăm, că veritabilul temei care susține garanția dreptului la tăcere și la neautoincrimare privește tocmai dreptul fundamental al persoanei umane la autodeterminare și respectarea vieții private, finalmente demnitatea umană stând la temelia acestor valori fundamentale care, iată, nasc, și în procedura penală, o garanție procesuală de prim rang.